

UDK 801.323.2=82=862

Stručni članak

Primljen 6. V. 1998.

Prihvaćen za tisak 15. VI. 1998.

Stanka Pavuna
Siget 18b, HR-10000 Zagreb

MALI RJEČNIK – VELIKI ZAHTJEVI

U svome radu autorica navodi osobna iskustva u sastavljanju malog, praktičnog, dvojezičnog rusko-hrvatskoga rječnika. Rječnik je namijenjen nelingvistima i mora zadovoljiti korisnike različitih struka pa je izbor natuknica i podnatuknica sastavljen prema načelu učestalosti, a osobita pozornost posvećena je kontrastivnom aspektu ruskog i hrvatskoga teksta.

Pisanje dvojezičnog rusko-hrvatskoga rječnika postavlja pred autora posebnu poteškoću: pisanje i stalno izmjenjivanje dvaju pisama (ćirilica i latinica). U tijeku pisanja ta dva pisma sustavno se izmjenjuju, što zahtijeva dvostruku sabranost. Budući da je većina dvojezičnih rusko-hrvatsko-srpskih rječnika bila tiskana u Srbiji, u ovom rječniku trebalo je srpske riječi zamijeniti hrvatskima. Na žalost, i na našu veliku nevolju, ni do danas nema autentični jednojezični rječnik hrvatskoga jezika koji bi nam mogao poslužiti kao siguran izvor provjerenih hrvatskih riječi.

Nakladničko poduzeće Školska knjiga iz Zagreba tražilo je da rječnik bude namijenjen svima onima kojima je ruski jezik potreban u jednostavnoj komunikaciji, na radnom mjestu, na putovanju, a može poslužiti učenicima i studentima u početnom razdoblju učenja ruskog jezika. Prema tome rječnik mora biti jednostavan za uporabu, pregledan i sastavljen po načelu čestotnosti (frekventnosti). Zbog sličnosti ruskog i hrvatskoga jezika sa slavenskim korijenima često dolazi do pozitivne ili negativne interferencije te je osobita pozornost posvećena usporednoj raščlambi obaju jezika.

Budući da na tržištu nema odgovarajućeg malog rusko-hrvatskoga rječnika, a rusko-hrvatski rječnik ima posebne zahtjeve zbog kontrastivnog aspekta, potrebno je bilo sastaviti poseban pristup s ograničenim brojem natuknica i podnatuknica da se ne prijeđe opseg standardiziranog priručnog rječnika.

Uzimajući u obzir sve navedene zahtjeve i pridržavajući se načela suvremenog jezikoslovlja, nastojala sam provoditi sljedeće:

1. odabirati natuknice, podnatuknice i izraze po načelu čestotnosti;
2. pri izboru nastavaka pojedinih gramatičkih kategorija uzimala sam samo one nastavke koji se mogu po analogiji primijeniti u sljedećim novim riječima;
3. uz osnovne natuknice uvrstiti podnatuknice pazeći da se ne ulazi u odviše nevažnih pojedinosti;
4. u desni stupac unositi najprije hrvatske riječi i davati im prednost pred tuđicama;
5. odrediti tipove slova i grafičke znakove (tilda) radi lakšeg snalaženja i jednostavnije uporabe rječnika.

1. Izbor natuknica i podnatuknica

Autori ruskih rječnika koji su sastavljeni po načelu čestotnosti pretežito su birali riječi iz književnih djela (E. Štejnfeldt, L. N. Zazorina i Nichols J. Brown). Te su mi riječi bile polaznice pri izboru natuknica, ali sam unosila i riječi iz svagdašnjeg života koje će biti potrebne budućem korisniku rječnika. U tome mi je pomoglo moje dugogodišnje prevoditeljsko iskustvo i vlastiti rječnik, *Govorimo li ispravno hrvatski*. Taj sam rječnik sastavljala niz godina, jer sam prevodeći s ruskoga jezika imala pretežito rusko-srpsko-hrvatske rječnike, pa sam morala sama zapisivati hrvatske istoznačnice pri prijevodu na hrvatski jezik. Na taj sam način zabilježila više od 2000 riječi iz svagdašnjeg života pa mi je taj izbor olakšao rad na izradbi rusko-hrvatskog rječnika.

Temeljno načelo učestalosti poštivala sam u razvrstavanju nosivih natuknica, a podnatuknice sam nastojala poredati po azbučnom redu. Nisam sustavno unosila oznake pojedinih područja da ne proširujem rječnik, osim u onim slučajevima kada postoje istoznačnice koje bi mogle dovesti do dvojbe ili zabune kao primjerice:

сессия, -и zasjedanje (sabora); ispitni rok
пересылка, -и otprema (robe); pošiljka (novca)

i slično.

Najčešće frazeme ispisivala sam iz *Rusko-hrvatskog ili srpskog frazeološkog rječnika* u redakciji Antice Menac (Školska knjiga, Zagreb 1979). Iz toga rječnika izabrala sam najčešće izraze za koje sam smatrala da se uklapaju u koncepciju malog rječnika. Prijevodi frazema bili su u duhu hrvatskog jezika pa sam ih mogla odmah upisivati.

2. Gramatičke kategorije

Mali rječnici nemaju mnogo gramatičkih obilježja, što je za engleski jezik s jednostavnom gramatikom uobičajeno, no u ruskom jeziku gramatički oblik unutar određene vrste riječi često zbunjuje korisnika. Budući da nisam morala unositi fonetsku transkripciju, jer je rječnik predviđen za pasivno usva-

janje jezika, posvetila sam više mjesta onim oblicima koji su najčešći i rabe se u izrazima i frazama, a često i u prenesenom značenju.

Primjerice ruski glagol *идти* 'ići' u infinitivu, nema u perfektu ni jedno isto slovo: *шёл, шла*.

Češći oblik od infinitiva glagola *ići* – *идти* jest treće lice prezenta *идёт*, koji se pojavljuje u vrlo mnogo izraza, pa sam najtipičnije unijela u rječnik:

дождь идёт – kiša pada

из земли идёт пар – iz zemlje izbija para

кровь идёт – teče, curi krv

кожа идёт на обувь – koža se upotrebljava za obuću

идёт пьеса/спектакль – daje se drama/komad

не идёт к делу – ne odnosi se na stvar

причёска вам идёт – frizura vam pristaje

снег идёт – snijeg pada, sniježi

это не идёт в счёт – to se ne računa, ne uzima se u obzir.

To je samo nekoliko primjera kakvih ima vrlo mnogo, ali nisu među najučestalijima pa oni korisnici kojima je potreban veći opseg znanja, potražiti će podatke u velikim rječnicima.

Za svaku gramatičku kategoriju tražila sam najčešće i najtipičnije oblike, a predvidjela sam *kratak pregled gramatike* kao prilog rječniku tako da ne proširujem rječnik *pretjeranim gramatiziranjem*.

Kod imenica je označen rod i genitiv jednine, a ako je bilo odstupanja, posebice u genitivu množine ženskog roda koji je najrazgranjeniji padež, upisivala sam primjer u zagradi:

девочка, -и (девочек g.mn.) ž djevojčica

пачка, -и (пачек g.mn.) ž paketić

копейка, -и (копеек g.mn.) ž kopješka (novac)

U ruskom jeziku često zbog naglaska dolazi do glasovnih promjena koje su poznate i u hrvatskom jeziku pa sam to spomenula u uvodnim naputcima.

Natuknice pridjeva stavlja sam samo u muški rod, jer se ostali rodovi i množina razlikuju samo po mekoj ili tvrdoj promjeni te se po analogiji ravnaju prema nominativu jednine muškog roda:

медленный polagan

осенний jesenji

U ruskom jeziku češće su promjene i iznimke u kratkom obliku pridjeva, posebice promjenom naglaska, pa sam svaki tipični slučaj ispisivala:

влюблённый (влюблён, влюблена) zaljubljen; zaljubljenik

глубокий (глубок, глубока) dubok.

Redne brojeve nisam posebno obrađivala, jer se dekliniraju kao pridjevi i slažu se s imenicom poput pridjeva.

Spomenula sam posebnost ruskih zamjenica i navela u gramatici da u

ruskom jeziku nema posvojne zamjenice za 3. lice jednine i množine kao što su *njegov, njezin, njihov*, nego se upotrebljava genitiv/akuzativ lične zamjenice 3. lica jednine i množine:

Это его папа. То је његов тата.

Это её мама. То је њезина тата.

Это их родственники. То су њихови рођаци.

3. Negativna interferencija

Najviše pogrešaka zbog sličnosti i različitosti hrvatskog i ruskog jezika javlja se kod glagola. Nejezikoslovcima je najteže naučiti buduće vrijeme svršenih glagola, posebice onih koji su iste osnove ili korijena s nesvršenima.

Ako želimo kazati *ja ću ti to reći sutra*, upotrijebit ćemo prezentski oblik svršenoga glagola *сказать* koji označuje buduću radnju: *я это скажу тебе завтра*. Ukoliko želimo reći da netko upravo sada govori, moramo upotrijebiti prezent glagola *говорить*, koji je nesvršen, i zato njegov prezentski oblik ima značenje radnje koja se događa u sadašnjosti:

Слушай позорно, Борис говорит о своём фильме. Послушай внимательно, Борис говорит о своём фильме.

Budući da taj slučaj promjene zbivanja radnje uvjetovane vidom glagola ne postoji u hrvatskom jeziku, opisala sam to i objasnila uz poglavlje o parnim glagolima u kratkom pregledu gramatike.

Negativna interferencija javlja se i u zapovjednom načinu, jer zbog usvojenih navika u materinskom jeziku, dolazi do niza pogrešaka. Glagol 'piti' koji u ruskom glasi *пить (пью, пьёшь)* često se zamjenjuje u imperativu pa se umjesto *Не пей вина!* pogrešno kaže *Не пей вина!* (Ne pij vina!). Budući da se slične zamjene događaju i s glagolom 'pjevati' kad se također pod utjecajem hrvatskoga jezika ne kaže pravilno *Пой песню!* nego se pogrešno govori: *Пей песню!*

Zbog takvih i sličnih slučajeva iz područja najučestalijih riječi, izraza i gramatičkih kategorija, teško je u malom rječniku izdvojiti ono što je najpo-trebnije prosječnom korisniku rječnika.

Valja napomenuti da se i u uporabi stranih imena teško snalaziti u ruskom jeziku pa sam izabrala samo one koji se danas najčešće čuju, a zbog rusificiranosti zbunjuju korisnika, kao primjerice:

Den Haag – Гара

Веј – Вена

književnik *Goethe – Гёте*

književnik *Victor Hugo – Виктор Гюго*

i dr. Oni kojima je potrebno šire poznavanje ruskog jezika neće takve primjere ni tražiti u malom, praktičnom rječniku.

4. Poredak riječi u desnom stupcu – prednost hrvatskim riječima

Već sam u uvodu naglasila, a to je stajalište i hrvatskih jezikoslovaca, da nam je *potreban jednojezični rječnik hrvatskog standardnog jezika*. Da bih što pravilnije izabrala hrvatske istoznačnice, tražila sam riječi u najnovijim rječnicima, no ponekad sam posegnula i za Pavičićevim jezičnim savjetnikom, Šulekom, pa čak i za rječnicima s novotvorbenim riječima, koje će možda i ući u hrvatski jezik. Upisivala sam i poneke istoznačnice kao primjerice: *oporba – opozicija, sunovrat – narcisa, prevoditelj – prevodilac, njihaljka – ljuljačka* i dr. Osobno sam se opredijelila za prve riječi u desnom stupcu. Ne mislim da ćemo tako osiromašiti hrvatski jezik, ali rječnici proširuju jezično blago naroda pa je i tu važan pravilan i točan izbor, temeljen na tradiciji hrvatskoga jezika.

5. Tipovi slova i grafički znakovi

Kao i u drugim većim ili manjim rječnicima, tehnička obradba vezana je za izbor slova, znakova, interpunkcije, razmaka i drugih oblika koje omogućava suvremena računalna tehnika. U pripremanju leksičkog materijala pregledavala sam male rječnike i tražila rješenja za praktični rječnik da bude što pregledniji i da korisnik lako nađe odgovarajuću natuknicu. Morala sam paziti da ne gomilam znakove i ne proširujem rječnik nepotrebnim dodatcima što bi moglo povećati optimalni broj stranica.

Napravila sam tri prijedloga, prepisala ih na računalo i nakon konzultiranja s kolegicama, urednicom i piscima rječnika, izabrala sam način pisanja i tehničku obradbu. Nastojala sam da rječnik ne preopteretim gramatikom pa sam za imenice i pridjeve provela neka svoja rješenja prema načelu čestotnosti, što sam pokazala na konkretnim primjerima u uvodnom dijelu. Na žalost, kod glagola nisam mogla mnogo ekonomizirati, jer se glasovne promjene u ruskom ne podudaraju s hrvatskim glagolima, a često se mijenja mjesto naglasaka, zbog prijedloga dolazi do promjene vida glagola i vezano s time pogrešaka u izricanju prezenta/futura.

Gdje je god bilo moguće zamjenjivala sam korijen, osnovu ili dio riječi koji se ne mijenja unutar neke gramatičke kategorije, znakom ~ (tilda). Dosljedno sam provodila pisanje određenih tipova slova prema usvojenim načelima u drugim rječnicima: osnovne natuknice i podnatuknice **masno/poludebelo**, oznake na latinici *kurzivom*, a manje važne oznake ili nebitne dodatke *svijetlo (liht)*. Zarez i točke sa zarezom rabila sam prema usvojenim pravilima u standardnim rječnicima. U radu mi je pomoglo računalo, ali sam zbog mnogobrojnih zahtjeva sporo napredovala i pravila pogriješke. Nastojala sam da u rječniku budu najčešće natuknice, da ne bude prevelik, ali da bude jednostavan za komunikaciju.

Literatura

- Anić, V. 1991. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb.
Brodnjak, V. 1992. *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika*. Zagreb.
Brown, Nicholas J. 1997. *Russian learner's vocabulary*. London and New York.
Klaić, Bratoljub. 1972. *Veliki rječnik stranih riječi*. Zagreb.
Ожегов, С. И., Н. Ю. Шведова. 1997. *Словарь русского языка*. 4-е издание, дополненное. Москва.
Poljanec, R. F., S. M. Madatova. *Rusko-hrvatski rječnik*. Zagreb.
Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik u redakciji Antice Menac. Zagreb, 1980.
Штейнфельдт, Е. 1962. *Частотный словарь современного русского литературного языка*. Москва.

Маленький словарь — большая работа

Резюме

В статье описаны трудности при отборе слов, употребленных наиболее часто для ежедневного, общего пользования. Этот маленький практический русско-хорватский словарь небольшой по объему и количеству слов, но из-за специфичности при оформлении такого типа словаря требуется особый подход автора и четкий отбор материала. Отбор слов на основе принципа частотности употребления должен удовлетворить людей разных профессий, а для понимания специфичных форм русской грамматики необходимо было выбрать наиболее применяемые формы из каждой группы частей речи, что может помочь лингвистам в коммуникации со словарём.

На основе принципов современной лексикографии особенное внимание уделяется самой типичной фразеологии и контрастивному аспекту. Из-за отрицательной интерференции, которая появляется между русским и хорватским языками по причине их близости, этому материалу уделено особое внимание на основе тех данных, которые объявлены в научных исследованиях на Философском факультете в Загребе.

Обработка словаря и его подготовка осуществлены при помощи компьютера, а технические требования согласованы с остальными практическими словарями такого типа для общего пользования.

Ključne riječi: mali rječnik, rusko-hrvatski

Key words: small dictionary, Russian-Croatian